

GYVENTOJŲ EKONOMINĖS ELGSENOS POKYČIAI LIETUVOJE COVID-19 SĄLYGOMIS

Aurelija MALINAUSKAITĖ^{1*}, Laima OKUNEVIČIŪTĖ NEVERAUSKIENĖ^{1, 2}

¹*Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Verslo vadybos fakultetas,
Ekonomikos inžinerijos katedra, Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius, Lietuva*
²*Lietuvos socialinių mokslų centras, A. Goštauto g. 9, LT-01108 Vilnius, Lietuva*
^{*}*El. paštas aurelija.malinauskaite@stud.vilniustech.lt*

Gauta 2022 m. gegužės 31 d.; priimta 2022 m. liepos 1 d.

Santrauka. COVID-19 pandemija palietė ne tik šalių ekonomiką, tačiau jos pasekmes jaučia ir gyventojai. COVID-19 pandemija, tai naujos kvėpavimo takų ligos COVID-19, kurią sukelia koronavirusas SARS-CoV-2, pandemija. Kinijoje 2019 pabaigoje pirmą kartą užfiksuotas koronavirusas, kuris kiek vėliau išplito po visą pasaulį. Pandemija Lietuvoje sumažino paklausą ne pirmo būtinumo prekių ir paslaugų. Labai svarbu žinoti kaip optimaliai valdyti savo finansus, siekiant pagerinti pragyvenimo lygį, atsakingai rinktis kur investuoti, esant nepastoviai ekonominei situacijai. Tyrimo tikslas – įvertinti gyventojų ekonominės elgsenos pokyčius COVID-19 pandemijos sąlygomis. Straipsnyje apibrėžta ekonominės elgsenos samprata, išskirti vidiniai ir išoriniai veiksniai, susiję su gyventojų ekonomine elgsena. Darbe aptarta COVID-19 pandemijos įtaka gyventojų ekonominei elgsenai bei įvertinti elgsenos pokyčiai, sietini su pandemija. Siekiant išsiaiškinti kaip pasikeitė gyventojų ekonominė elgsena dėl COVID-19 pandemijos, parengtas instrumentarijus ir atlikta gyventojų apklausa. Apklausoje metu išsiaiškinta apie gyventojų finansinius įpročius iki pandemijos ir pandemijos metu – kokią pajamų dalį išleidžia būtiniausioms reikmėms įsigyti, kokią dalį skiria taupymui ir investavimui. Atlikus gyventojų apklausą nustatyta, kad valdydami savo finansus gyventojai dažniau siekia trumpalaikių tikslų ir rečiau renkasi kaupti lėšas pensijų fonduose, nepaisant to, renkasi įvairius investavimo būdus. Straipsnyje taikyti tyrimo metodai – mokslinės literatūros analizė, anketinės apklausos analizės metodas, lyginamoji analizė, statistinių duomenų analizė.

Reikšminiai žodžiai: gyventojų ekonominė elgsena, taupymas, investavimas, vidiniai veiksniai, išoriniai veiksniai, COVID-19 pandemija.

Įvadas

Viskas kas egzistuoja pasaulyje yra cikliška. Ekonomikai visais laikais būdingi pakilimai ir nuosmukiai, kuriuos lemia įvairūs globaliu mastu pasireiškiantys veiksniai. COVID-19 pandemijos sukeltos ekonominės ir socialinės pasekmės glaudžiai siejasi su gyventojų ekonomine elgsena. Subjektai privalo prisitaikyti prie kintančių aplinkos sąlygų. Labai svarbu, kad gyventojai gebėtų valdyti savo finansus, esant ekonomikos svyravimams. COVID-19 pandemijos metu dėl įvestų ribojimų visame pasaulyje dalis verslų buvo priversti visiškai ar dalinai stabdyti savo veiklą, kas nulėmė, jog nemaža visuomenės dalis liko be darbo – pagrindinio pajamų šaltinio. Kita dalis – priešingai, išsaugoję darbo vietas, negalėdami laisvai keliauti, lankytis kultūros renginiuose bei kitaip leisti laisvalaikį – sutaupyta lėšas investavo į nekilnojamojo ir kitą turtą. Ženklus gyventojų susidomėjimas investavimu į nekilnojamojo turtą lėmė kainų šuolį nekilnojamojo turto rinkoje.

Ekonominę elgseną savo darbuose analizavo Friedman (1966), Fama (1970), Kahneman ir Tversky (1979), Baker (2010), Ozmete ir Hira (2011), Kahneman (2015). Xiao et al. (2004) papildė sociologinėmis teorijomis ekonominio elgesio tyrimų problemą.

Tyrimo objektas – gyventojų ekonominė elgsena COVID-19 sąlygomis. Tyrimo problema – kaip pasikeitė gyventojų ekonominė elgsena COVID-19 pandemijos metu? Uždaviniai tikslui pasiekti:

- išanalizuoti teorinius aspektus, sietinus su gyventojų ekonomine elgsena;
- parengti tyrimo metodologiją gyventojų ekonominės elgsenos vertinimui;
- atskleisti kaip pasikeitė gyventojų ekonominė elgsena COVID-19 pandemijos metu.

1. Gyventojų ekonominės elgsenos teoriniai aspektai

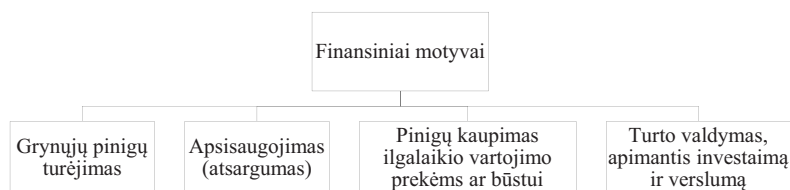
Įvairūs subjektų veiklos motyvai skatina formuoti individualias tendencijas į tam tikrą profilį, žmogaus ekonominio elgesio modelį – vieningą požiūrį į asmenį, veikiantį tam tikroje socialinių ir ekonominių santykių sistemoje. Ekonominio elgesio modelis kaip ir bet kuris mokslinis modelis apima pagrindinius individą charakterizuojančius parametrus: ekonominės veiklos motyvus, jos tikslus, taip pat asmens pažinimą, naudojamą nurodytiems tikslams pasiekti (Matraeva et al., 2019). Iš esmės abstraktaus pobūdžio modelis apibendrintai atspindi pagrindinius parametrus būdingus žmogiškiems veiksniams ekonominiuose procesuose. Šios žinios leidžia ne tik įvertinti žmogaus vaidmenį ekonomikoje įvairiais visuomenės raidos etapais, bet ir sukurti optimaliausias ekonomikos politikos kryptis, su didele tikimybe numatyti ekonominių sprendimų pasekmes. Laikydamas asmenį tam tikra teorine prielaida modelis leidžia suformuoti tiek visos visuomenės, tiek atskirų ekonominių procesų ilgalaikės raidos tendencijas, turinčios įtakos pagrindiniams makroekonominiams parametrų: ekonomikos augimui, užimtumo ir nedarbo lygiui, taupymo lygiui ir kt.

Galima išskirti du pagrindinius teorinius ekonominės elgsenos analizės modelius: tradicinis požiūris, pagrįstas racionalių ekonominių sprendimų priėmimo principu (Friedman, 1966; Fama, 1970) ir kitas modelis – bihevioristinis požiūris, kai dominuoja subjektų pasirinkimą lemiančių elgsenos veiksnių sistema (Kahneman ir Tversky, 1979). Svarbu paminėti, kad toks susiskaldymas yra labai sąlyginis, nes analizės objektas yra tarpdisciplininis, o ekonominio elgesio tyrimų problema buvo papildyta sociologinėmis ir psichologinėmis teorijomis (Xiao et al., 2004). Mokslinių požiūrių raida priimanant ekonominius sprendimus per racionalius ir elgesio metodus pateikiama tyrimuose (Ozmete ir Hira, 2011).

Pasak Baker (2010), ekonominė elgsena – tai psichologijos ir ekonomikos derinys, kuris nagrinėja kas atsitinka rinkoje, kurioje atskiri dalyviai parodo savo žmogiškųjų galimybių ribotumą ir komplikotumą ir ji yra glaudžiai susijusi su sociologijos mokslu.

Elgsenos ekonomika tiria, katalogizuoja ir racionalizuoja sisteminius nukrypimus nuo racionalaus pasirinkimo teorijos. Mullainathan ir Thaler (2000) išskirstė žmogaus elgesio nukrypimus ir ribas į tris bendras kategorijas: ribotas racionalumas, ribota valios jėga ir ribotas savanaudiškumas. Atsižvelgiant į Simon (1957) idėjas ribotas racionalumas reiškia, kad žmonės neturi neribotų gebėjimų apdoroti visą informaciją, reikalingą racionaliems pasirinkimams atlikti. Atvirkščiai, jie turi įgimtą elgesio šališkumą. Aprobota valios jėga atspindi mintį, kad žmonėms kartais trūksta savikontrolės – vartojame per daug, taupome per mažai, priimame neapgalvotus sprendimus, atidėliojame ir pan. Aprobota savanaudiškumas parodo, kad žmonės gali būti ir nesavanaudiški, nerimaujantys dėl kitų žmonių Smith (1998). Jie socialiai mėgsta tokias emocines idėjas kaip abipusiškumas, altruizmas, paternalizmas, priešiškas nelygybei. Ilgainiui nustatyta, kad gyventojų ekonominius sprendimus lemia ir psichologija – euristikos ir polinkiai. Emocijos ir psichologinė būseną daro didelę įtaką priimamiems sprendimams.

Gyventojų ekonominės elgsenos tematiką savo darbuose nagrinėja ir nobelio premijos laureatas, psichologas Kahneman (2015), kuris teigia, kad gyventojai finansinių išteklių praradimą vertina ne pagal būsimą jų vertę, bet pagal nominalią. Pasak Jurevičienės (2015), ekonominės elgsenos teorijos į pirmą planą iškelia finansų valdymo strategijas ir pačių asmenų susikurtus skatinimus ir ribojimus. Fiziniai asmenys kreipia mažiau dėmesio į ateities poreikius, dėl to mažiau finansų skiria taupymui, kurie galėtų užtikrinti saugumo jausmą esant ekonominio nuosmukio ciklui. Pasak Blažienės (2020), taupymas reikšmingas gerovės rodiklis, kuris svarbus ne tik makroekonominiu požiūriu. Ilgalaikis taupymas gyventojams turėtų užtikrinti orią senatvę ir būti papildomu gerovės šaltiniu prie viešųjų socialinių programų. Pasak Jurevičienės ir Gausienės (2010), gyventojų ekonominį elgesį finansinių paslaugų rinkoje lemia šie finansiniai motyvai (žr. 1 pav.).

1 paveikslas. Finansiniai motyvai, lemiantys gyventojų ekonominį elgesį (šaltinis: sudaryta autorių, remiantis Jurevičiene ir Gausiene, 2010)

Pagrindinis finansinis motyvas – grynųjų pinigų turėjimas. Gyventojai yra įpareigoti mokėti mokesčius, o taip pat dažnai atsiranda ir neplanuotų išlaidų. Gyventojai negali įsivertinti kokios bus išlaidos ateityje dėl pasikeitusių

mokesčių tarifų ir kitų išorinių aplinkybių. Gyventojai nėra apsaugoti nuo galimų sveikatos sutrikimų, dėl kurių gali sumažėti jų darbingumo lygis. Antrasis motyvas – apsisaugojimas (atsargumas), kuris nusako taupymo svarbą, jog netekus darbo dėl susiklosčiusių nepalankių aplinkybių ar ištikus nelaimingam atsitikimui, gyventojai turėtų santaupų būtinosioms išlaidoms padengti. Trečiasis motyvas – pinigų kaupimas ilgalaikio vartojimo prekėms ar būstui. Dažniausiai taupoma buitinei technikai ir nekilnojamajam turtui įsigyti. Ketvirtasis motyvas – turto valdymas, apimantis investavimą ir verslumą. Dažniausiai gyventojai taupo vaikų mokslams bei taip pat būstui įsigyti.

Tyrėjai (Keister et al., 2016) išskyrė tris mechanizmus kaip taupymą galima susieti su gyvenimo būdu:

- ribotas biudžetas, kuriam esant taupyti beveik neįmanoma, kadangi finansinių išteklių vos užtenka pirmo būtinumo poreikiams tenkinti;
- žinių trūkumas, gebėjimų stoka naudotis taupymo instrumentais;
- tendencija atidėti arba neatidėti dabartinio malonumo ir poreikių dėl atlygio ateityje.

Gyventojų elgsena pasižymi polinkio dabarčiai pirmenybėmis (angl. Present-biased), kurios padeda paaiškinti taupymo elgesį. Tai reiškia, kad gyventojai labiau vertina savo dabartinį vartojimą todėl jiems yra sunkiau taupyti ir vis atidėlioja pasiruošimą pradėti taupyti. Polinkio dabarčiai tendencijas galima užfiksuoti naudojant modelius, kuriuose naudojamas hiperbonis diskontavimas. Šie modeliai būna dviejų tipų: rafinuoti ir naivūs. Rafinuoti agentai supranta, kad jiems būdingos hiperbolinės nuostatos ir imasi veiksmų šioms problemoms spręsti, o naivieji agentai neįvertina jų problemų masto (O'Donoghue ir Rabin, 1999). Pasak Thaler ir Benartzi (2004) hiperbolinio diskontavimo pasekmės – per didelis išlaidavimas, nepakankamas lėšų skyrimas taupymui (ypatingai senatvei), vėlavimai grąžinti skolas ir kt. Neretai pasekmės jaučiamos ilgą laiką ir dėl jų sunku stabilizuoti finansinę padėtį.

Apibendrinant galima teigti, kad pasirinkimas taupyti priklauso nuo uždirbamų pajamų dydžio, gyventojų išprūsimo lygio, domėjimosi taupymo strategijomis, gebėjimo racionaliai paskirstyti pajamas bei kiekvieno gyventojų pasirinkimo laisvės.

1.1. Vidiniai veiksniai, sietini su gyventojų ekonomine elgsena

XXI amžiuje visuomenė pasižymi greitu gyvenimo tempu, besaikiu vartojimu. Rinkoje yra didžiulė pasiūla įvairių prekių ir paslaugų. Jaunosios „Z“ kartos ekonominė elgsena pasižymi tuo, kad žmonės visko nori čia ir dabar, vaikosi madų, dažnai perka naujas masiškai gaminamas prekes, pasižymintias neypatingai gera kokybe, užuot įsigyję mažiau, bet geresnės kokybės prekių. Nors šiandieniniame pasaulyje vis plačiau kalbama apie tvarumą bei darnumo prioritetus, prireiks dar nemažai laiko, jog pasikeistų gyventojų susiformavę įpročiai. Gyventojams svarbu planuoti savo pajamas ir išlaidas. Lėšas, kurios lieka atsiskaičius už įsigijamas prekes ir paslaugas, vertėtų skirti taupymui, jog netekus pagrindinio pajamų šaltinio iš sutaupyty lėšų pavyktų pragyventi bent kelis mėnesius. Jei lieka pakankamai pinigų, prasminga svarstyti kur šias lėšas galima būtų investuoti, tikintis investicijų grąžos ateityje, kuri taptų ir papildomu pajamų šaltiniu.

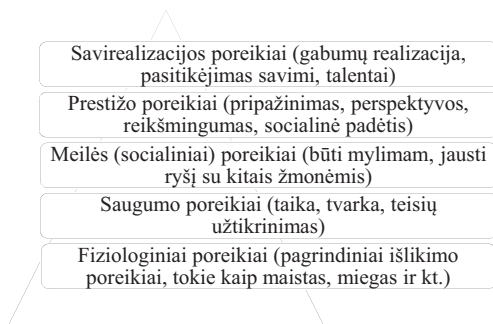
Gyventojų ekonominę elgseną nuolatos veikia vidiniai veiksniai, kurie yra tiesiogiai susiję su gyventojų finansiniais įpročiais. Galima išskirti šiuos pagrindinius su gyventojų ekonomine elgsena susijusius vidinius veiksniai:

- Pajamos (su darbo santykiais susijusios pajamos, kitos pajamos);
- Išlaidos (būtinosioms reikmėms tenkinti, kitos nenumatytos išlaidos);
- Taupymas (pensijų fondai);
- Investavimas (vertybiniai popieriai, sutelktinis finansavimas, kiti investavimo būdai).

Dažniausiai gyventojų uždirbamos pajamos yra susijusios su darbo santykiais ir jų esmę atitinkančiais santykiais, tačiau pajamų grupių galima išskirti ir daugiau. Kitoms pajamoms galima priskirti individualios veiklos pajamas, turto perleidimo nuosavybėn, finansinių priemonių pardavimo ar kitokio turto perleidimo nuosavybėn pajamas, būsto pardavimo, turto nuomos pajamas, dovanas, prizus, laimėjimus ir kt. Kuo didesnes pajamas gyventojai uždirba, tuo didesnę pajamų dalį gali išleisti poreikiams tenkinti bei atidėti ateičiai.

Gyventojai nuolatos patiria pačių įvairiausių išlaidų: įvairūs mokesčiai (gyventojų pajamų mokestis, nekilnojamojo turto, žemės mokestis ir kt.), išlaidos skirtos prekėms ir paslaugoms įsigyti, išlaidos sietinos su sveikatos apsauga, kitos nenumatytos išlaidos. Remiantis Maslow (1943) poreikių piramide galima išskirti šias poreikių grupes, kurios turi įtakos išlaidų paskirstymui (žr. 2 pav.).

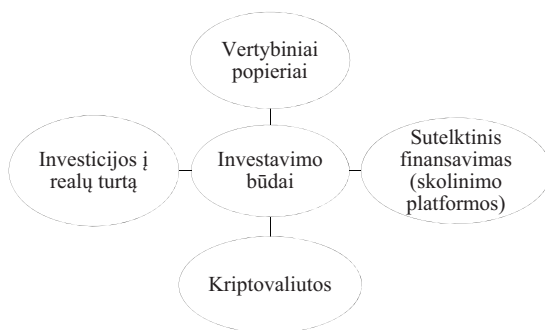
Fiziologiniai poreikiai yra patys svarbiausi, apimantys pirmo būtinumo prekes ir paslaugas. Saugumo poreikius galima susieti su taupymu, kadangi sutaupyty lėšos išgelbėja nenumatytų išlaidų atvejais bei gali užtikrinti finansinį stabilumą esant ekonomikos svyravimams. Lietuvos banko duomenimis pensijų kaupimo sistemą sudaro trys pakopos, kurių tikslas – suteikti žmogui galimybę užsitikrinti finansiškai aprūpintą senatvę ir pačiam sukaupti savo pensiją

2 paveikslas. Poreikių grupės (šaltinis: sudaryta autorių, remiantis Maslow, 1943)

(Lietuvos bankas, n.d.-b). Jauni žmonės neskuba taupyti pensijai, kadangi tai atrodo kaip dar labai tolima ateitis ir šiuo metu egzistuojanti pensijų kaupimo sistema neatrodo patraukli.

Nepaisant to, vis daugiau gyventojų domisi įvairiomis investavimo galimybėmis. Įvairūs šaltiniai teigia, kad investavimas – tai turimų lėšų „įdarbinimas“ siekiant jas išsaugoti ir padidinti jų vertę. *Behavioral Economics Guide* (Samson, 2018) apibrėžiama, jog investavimas – tai išlaidos, tikintis gražos ateityje. Visi globaliu mastu pasireiškiantys politiniai įvykiai daro didelę reikšmę finansų rinkoms. Pasak mokslininkų, investavimas plačiąja prasme – tai bet koks procesas, kurio tikslas išsaugoti ir didinti piniginių ar kitokių lėšų vertę (Rutkauskas ir Martinkutė, 2007; Rutkauskas, 2017). Investavimas yra glaudžiai susijęs su rizika, kurią tikslinga įvertinti prieš pradėdant investuoti. Svarbu atsižvelgti į valiutų riziką, galinčią atsirasti investuojant kita, ne nacionaline valiuta. Taip pat reikia pagaloti apie galimą likvidumo riziką, kuri sietina su galimybe parduoti priemonę rinkoje. Yra nemažai investavimo būdų (žr. 3 pav.).

3 paveikslas. Investavimo būdai (šaltinis: sudaryta darbo autorių)

Mažiausia rizika pasižymi investavimas į vertybinius popierius (akcijas (nuosavybės), obligacijas (skolos)). Tai pakankamai saugus investavimo būdas, tačiau nesuteikiantis didelės investicijų gražos. Investicijos į realųjį turtą, tai investavimas į nekilnojamąjį turtą, tauriuosius metalus, kolekcinės vertybes. Pastaraisiais metais daug investuotojų pritraukia įvairios skolinimo platformos: „Paskolų klubas“, „Finbee“, „Bondora“ ir kiti (Investicijos ir finansai, 2022). Didžiausia rizika pasižymi investavimas į įvairias kripto valiutas (bitkoinas, eteris ir kt.), kadangi jų kaina nuolat ženkliai kinta, tačiau iš jų galima tikėtis ir didžiausios investicijų gražos.

Apibendrinant vidinius veiksnius, turinčius įtakos gyventojų ekonominei elgsenai, galima teigti, jog svarbiausias veiksnys yra pajamos, nuo kurių dydžio priklauso išlaidų bei taupymo ir investavimo galimybės.

1.2. Gyventojų ekonominę elgseną veikiančios išoriniai veiksniai

Gyventojų ekonominę elgseną veikia ne tik vidiniai, bet ir išoriniai aplinkos veiksniai, kurie dažniausiai pasireiškia globaliu mastu ir tiesiogiai nepriklauso nuo gyventojų poelgių. Jie apima klimato kaitos, ekologines problemas, pandemijas, demografinius pokyčius. Vienas reikšmingiausių šių dienų išorinių veiksnių, nepriklausančių nuo gyventojų valios – COVID-19 pandemija.

Pasaulinius tarpusavio ryšius palengvina didėjantis urbanizavimas ir glaudesnė pasaulio ekonomikos integracija. Prekyba ir kelionės – esminės globalizacijos sudedamosios dalys, kurios turi labai didelę įtaką infekcinių ligų plitimui. Istoriskai pandemijos buvo stebimos per visą žmogaus judėjimo ir bendravimo istoriją (Saunders-Hastings ir Krewski, 2016). Pirmojo pasaulinio karo metu gripo pandemija nusinešė daugiau nei 50 milijonų mirčių visame pasaulyje, dėl

kariuomenių migravimo (Martini et al., 2019). Pastaruosius dvejus metus visas pasaulis kovoja su nauja pandemija – COVID-19. 2020 m. kovo 11 d. Pasaulio sveikatos organizacija [PSO] paskelbė COVID-19 pandemiją, kurią sukėlė naujas koronavirusas, vadinamas SARS-CoV-2 (World Health Organisation, n.d.-a). Visas pasaulis kovoja su šio viruso atmainomis vis dar iki šiol.

COVID-19 pandemija reiškiasi globaliu mastu. Globalizacija bendrai suprantama kaip reikšmingas procesas, kuriam skiriama vis daugiau dėmesio. Pasak Melnikas et al. (2018), globalizacija atspindi reikšmingiausius socialinės, ekonominės, politinės raidos, kultūros, mokslo ir technologijų pažangos procesus. Nors globalizacija nėra nei teigiamas, nei neigiamas reiškinys, pasak Melnikas et al. (2020a), globalizacija kelia kai kurių naujų iššūkių ir grėsmių. Apie tai, jog globalizacija jau tapo negrįžtamam procesu ir reikia kurti jos strategijas, kalba Beinoravičius (2018). Pasak kolektyvinės monografijos autorių Melnikas et al. (2020b), globalizacijos sąlygomis visuomenės gyvenime nepertraukiamai pasireiškia nauji iššūkiai, atsiranda naujos problemos. Glaudus ekonomikos integravimas šiais laikais tapo esminiu ligų perdavimo mechanizmu (Tatem et al., 2006). Vienas aktualiausių šių dienų globalizacijos iššūkių yra COVID-19 pandemija.

COVID-19 krizė sukūrė precedento neturintį politinių, socialinių, ekonominių ir epidemiologinių jėgų mišinį (Greer et al., 2020; ES Taryba ir Europos Vadovų taryba, 2021). Pasaulio bankas 2020 m. paskelbė, kad COVID-19 pandemija turės rimtų ilgalaikių socialinių ir ekonominių padarinių (The World Bank, 2020; World Health Organisation, n.d.-b). Europos Parlamentas ir Europos Sąjungos taryba (2021) paskelbė, reglamentą, kuriuo nustatoma ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonės (Europos Parlamentas ir Europos Sąjungos taryba, 2021). Reglamente kalbama apie tai, jog COVID-19 krizė ir ankstesnė ekonomikos ir finansų krizė parodė, kad kurdamos patikimas, tvarias ir atsparias ekonomikas, taip pat ir finansų ir gerovės sistemas, pagrįstas stipriomis ekonominėmis ir socialinėmis struktūromis, valstybės narės gali veiksmingiau reaguoti į sukrėtimus ir greičiau po jų atsigausti. Prasidėjus COVID-19 pandemijai globaliu mastu Europos Sąjungos vadovybė į finansų rinkas išvedė papildomus finansinius išteklius. Vienais atvejais tai traktuojama kaip įvairios lengvatinės paskolos, įvairios paramos priemonės finansuojamos per struktūrinius fondus, kitais atvejais – kaip tam tikros išmokos kompensuoti nuostoliams ir praradimams. Skirti finansiniai ištekliai leidžia kompensuoti neišvengiamus praradimus, kurie sietini su paskelbto karantino ribojimais, dėl kurio dalis verslų uždaromi, įvedami įvairūs judėjimo ribojimai, atsiranda tarptautinių tiekimo bei logistikos schemų sutrikimai.

Lietuvos statistikos departamento duomenimis ekonominio gyvenimo sektoriuose pastebimos tendencijos, jog yra akivaizdus augimas informacinių technologijų sektoriuje, kuris sietinas su modernių technologijų panaudojimu įvairiose srityse (Lietuvos statistikos departamentas, 2022a, 2022b). Dėl pandemijos verslams ir įstaigoms teko prisitaikyti prie įvestų ribojimo sąlygų ir suteikti galimybes darbuotojams atlikti darbo funkcijas nuotoliniu būdu. Mokymosi įstaigos taip pat privalėjo organizuoti ugdymą nuotoliniu būdu. Išpopuliarėjęs darbo iš namų modelis turėjo teigiamos įtakos informacinių technologijų sektoriui. Labiausiai paveikti sektoriai yra susiję su gamyba, apgyvendinimo, maitinimo paslaugomis, kuriuose fiksuojamas ženklus kritimas. Galima daryti prielaidas, kad dalies verslų ateityje gali iš viso nelikti rinkoje, nes per pandemijos krizę gyventojai įpratę nebesinaudoti kai kuriomis paslaugomis. COVID-19 pandemija pastumdė prie bankroto dalį įmonių, tačiau kartu tai buvo ir paskata kurtis naujiems verslams, kurie atsižvelgdami į gyventojų poreikius ir situaciją šalyje, siūlo naujas paslaugas.

Apibendrinant galima teigti, kad pasaulinės organizacijos teikia ekonominę, socialinę pagalbą visiems nukentėjusiems rinkos subjektams bei visais įmanomais būdais siekia sušvelninti ilgalaikes pandemijos pasekmes.

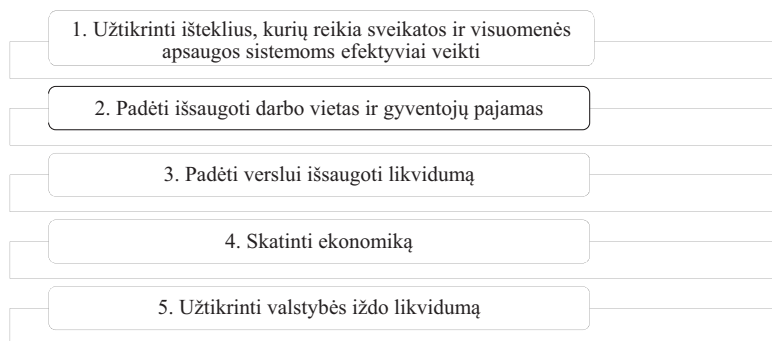
1.3. COVID-19 pandemijos įtaka gyventojų ekonominei elgsenai

Gyventojai reaguodami į pandemiją atsako ne pirmo būtinumo prekių ir paslaugų, sumažindami paklausą rinkoje. Prastovos ir darbo jėgos sumažėjimas turi neigiamą įtaką pasiūlai.

Pandemijos metu išaiškėjo labai ryškios disproporcijos tarp gyventojų sluoksnių. Vieniems gyventojams trūko lėšų patenkinti pirmo būtinumo poreikiams, augo išsiskolinimas už komunalines paslaugas bei kitus finansinius įsipareigojimus. Tuo tarpu kiti sutaupytus pinigus leido išgydami elitiškas prekes – prabangius automobilius. Dėl įvestų ribojimų keliauti tarp šalių, lankytis kultūros ir meno renginiuose, gyventojai kauptas santaupas aktyviai investavo į nekilnojamojo turto. Didžiulė paklausa lėmė kainų šuolį nekilnojamojo turto rinkoje.

Reaguojant į globaliu mastu pasireiškusią COVID-19 krizę, Lietuvos Respublikos Vyriausybė (2020) paskelbė Lietuvos ekonomikos skatinimo ir koronaviruso (COVID-19) plitimo sukeltų pasekmių mažinimo priemonių planą, kuriame iškelti tikslai, siekiant sumažinti pandemijos pasekmes (žr. 4 pav.).

4 paveikslas. Tikslai išskelti COVID-19 pasekmių mažinimo plane (šaltinis: sudaryta autorių)

Plane numatyta daugybė priemonių, siekiant įgyvendinti visus penkis išskeltus tikslus. Nagrinėjant gyventojų ekonominę elgseną svarbiausias tikslas paminėtas plane – darbo vietų ir stabilių pajamų išsaugojimas. Netekus darbo iš karto pasikeičia gyventojų ekonominė elgsena: ženkliai sumažėja prekių ir paslaugų vartojimas, keičiasi taupymo ir investavimo įpročiai, didėja išsiskolinimas ir blogėja bendra finansinė gerovė.

Pagrindinis ilgalaikis ekonomikos tikslas yra didinti gyventojų pragyvenimo lygį (Zhao, 2020). Kuo bendrasis vidaus produktas (BVP) vienam gyventojui didesnis – tuo šalis labiau ekonomiškai išsivysčiusi. Lietuvoje dėl papildomų finansinių išteklių padidėjo BVP (Lietuvos bankas, n.d.-a; Lietuvos statistikos departamentas, 2021b). Teigiamas įtakos BVP pokyčiui turėjo būtent gautos papildomos lėšos iš Europos Sąjungos. Lietuvoje ženkliai pakilo prekių ir paslaugų kainos, kurios nusako, jog kyla perkamoji galia. Iš Europos Sąjungos gautos papildomos pinigų sumos turėjo įtakos perkamosios galios pakilimui, kadangi gautos sumos pradėjo cirkuliuoti finansų rinkose. Lietuvos gyventojų finansinė gerovė pakilo netolygiai, kadangi ne visi subjektai turi galimybes pasinaudoti tomis papildomomis į rinkas išvestomis pinigų sumomis, nes papildomos lėšos išvestos tik į tam tikras veiklos sritis. Didžiausias dėmesys skirtas žinoma medicinos sričiai, jog būtų užtikrinta gyventojų sveikatos apsauga.

Apibendrinant galima teigti, kad gyventojai, kurie neteko darbo dėl šalyje įvesto karantino ir neturėjo pakankamai santaupų, jog galėtų saugiai pragyventi bent kelis mėnesius, negalėjo laiku vykdyti finansinių įsipareigojimų ir jų ekonominė gerovė ženkliai sumažėjo.

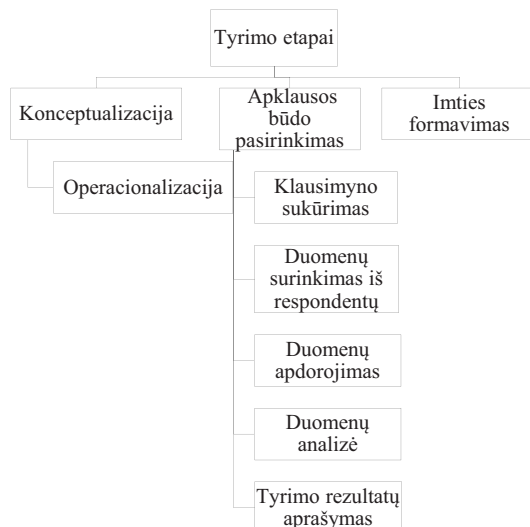
2. Metodologinės įžvalgos gyventojų ekonominės elgsenos tyrimui

Atliekant bet kokią tyrimą pirmiausia reikia apgalvoti apie duomenų prieinamumą ir pasirinkti tinkamą metodiką. Analizuojant gyventojų ekonominę elgseną tikslinga atlikti kiekybinį tyrimo metodą – gyventojų apklausą, kurios duomenys parodytų kaip gyventojai paskirsto savo finansus: kiek lėšų išleidžia pirmo būtinumo prekėms ir paslaugoms įsigyti, kokią pajamų dalį sudaro kitos išlaidos, ar taupo ateičiai, ar investuoja lėšas, siekiant investicijų grąžos ateityje. Apklausos kaip kiekybinio duomenų rinkimo metodo paskirtis yra matavimas, arba išsamus, tikslingas realybės stebėjimas, kurio tikslas – aprašyti tiriamus reiškinius per reikšmes, sudarančias kintamąjį (Babbie, 2007). Anketinės apklausos metodas yra prieinamiausias būdas gauti duomenis, siekiant atlikti gyventojų ekonominės elgsenos tyrimo analizę. Apklausos tikslas – išsiaiškinti kaip pasikeitė gyventojų ekonominė elgsena dėl COVID-19 pandemijos. Tyrimo tikslui pasiekti parinkta metodika, pagal kurią būtų galima palyginti gyventojų ekonominę elgseną iki pandemijos ir pandeminiu laikotarpiu. Tyrimas apima šiuos etapus (žr. 5 pav.).

Apklausa bus atliekama internetu, atsižvelgiant į pandemijos aplinkybes, tai saugiausias būdas. Anketoje respondentams bus pateikti bendri klausimai apie jų amžių, išsilavinimą, gyvenamąją vietą ir klausimai tiesiogiai susiję su gyventojų ekonomine elgsena ir finansų paskirstymu iki pandemijos ir pandemijos metu. Gavus apklausos atsakymus internetu yra paprasčiau apdoroti bei susisteminti duomenis. Planuojama, kad anketą sudarys 20 klausimų. Prieš pradėdant tyrimą, svarbu nustatyti reikalingą minimalų tyrimų skaičių, kad būtų galima padaryti statistiškai reikšmingas išvadas. Reprezentatyvioji imtis – tai atrinktų dalyvauti tyrime individų ar organizacijų grupė, savo narių savybių pasiskirstymu atitinkanti nagrinėjamą aibę (populiaciją) (Tidikis, 2003). Tyrimo imtis bus nustatyta remiantis Paniotto formule (Valackienė, 2007) (žr. (1)):

$$n = \frac{1}{\Delta^2 + \frac{1}{N}}, \quad (1)$$

čia: n – imties dydis; Δ – imties paklaidos dydis (= 0,05; 5 %); N – generalinis visumos dydis.

5 paveikslas. Apklauso tyrimo procesą sudarantys elementai
(šaltinis: sudaryta autorių)

Apskaičiavus imties dydį bus nustatomi apklauso apribojimai, jog apklausa skirta asmenims, besinaudojantiems internetu. Svarbus etapas apklauso tyrimo yra abstrakčių, teorinių sąvokų „vertimas“ į matavimo kalbą. Šį procesą įvardina konceptualizacijos ir operacionalizacijos terminai: konceptualizacija – abstrakčių sąvokų tikslinimas ir jų prasmės detalizavimas, o operacionalizacija – procesas, kurio metu sukuriama specialios tyrimo procedūros, leidžiančios šias sąvokas stebėti ir fiksuoti realybėje (Babbie, 2007). Gauti tyrimo rezultatai bus susisteminti ir išanalizuoti lyginamosios analizės metodu. Paskutinis tyrimo etapas apima rezultatų pateikimą.

Atlikus apklausą svarbu patikrinti klausimyno suderinamumą. „Cronbach alpha“ yra labiausiai paplitęs klausimyno skalės vidinio suderinamumo (patikimumo) matas, kuris apskaičiuojamas pagal formulę (žr. (2)):

$$\alpha = \left(\frac{k}{k-1} \right) \left(1 - \frac{\sum_{i=1}^k \sigma_{yi}^2}{\sigma_x^2} \right), \quad (2)$$

čia: k – skalės elementų skaičius, σ_{yi}^2 – i -ojo elemento dispersija, σ_x^2 – bendra skalės dispersija.

Klausimyno patikimumas patikrinamas SPSS (angl. *Statistical Package for Social Science*) programoje. Toliau duomenys analizuojami SPSS programoje, taikant aprašomosios ir lyginamosios statistinės analizės metodus. Atsakymų dažnio pasiskirstymo tarp diskrečių (nominaliųjų) požymių statistiniam reikšmingumui įvertinti pasirinktas Pirsono (Pearson) chi kvadrato (χ^2) kriterijus, esant 95 % tikimybei: skirtumas statistiškai reikšmingas, kai $p < 0,05$. Dviejų vardinei skalei priklausančių kintamųjų priklausomumo ar nepriklausomumo laipsnis vertintas pagal Phi- ϕ koeficientą, kuris skaičiuojamas χ^2 pagrindu eliminuojant imties dydžio įtaką, arba Kramerio V (Cramer's V) koeficientą, kuris yra dažniausiai naudojamas vardinių kintamųjų ryšio matas, skaičiuojamas χ^2 pagrindu bei nepriklauso nuo lentelės dydžio (Bekešienė, 2015).

3. Statistinių duomenų apžvalga

Pandemijos metu susiklosčius sudėtingai ekonominei situacijai visame pasaulyje, vidutinės darbo pajamos Lietuvoje vis tik padidėjo apie 13,0 % lyginant 2021 m. su 2020 m. (Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos [SODRA], 2021). Remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis 2020 metais su darbo santykiais susijusios pajamos buvo 65 proc. namų ūkių pagrindinės pajamos. 33 % namų ūkių pragyvenimo šaltinis buvo socialinės išmokos (Lietuvos statistikos departamentas, 2021a). Namų ūkis suprantamas kaip atskirai vienas gyvenantis asmuo arba asmenų grupė, kurie gyvena viename būste, o jų patiriamos išlaidos skaičiuojamos visiems asmenims. Siekdami trumpalaikių tikslų gyventojai poreikiams tenkinti naudoja ne tik savas, bet ir skolintas lėšas. 2020 metais 16,2 % namų ūkių turėjo paskolų: vartojimo, studijų ar buvo išsiskolinę už įsigytas prekes ir paslaugas.

Remiantis 2020 m. Lietuvos banko atlikta namų ūkių apklausa 48,1 % respondentų atsakė, jog turi paskolų už įsigytą nuosavybę, neįskaitant paskolų pagrindiniam būstui įsigyti. 31,3 % visų apklaustųjų namų ūkių turėjo paskolų už įsigytus automobilius ar kitas transporto priemones, 12,6 % respondentų skolinosi kasdienėms išlaidoms (Lietuvos bankas, 2020). Kiek mažiau respondentai skolinosi atostogoms – 1,9 %, sveikatos priežiūrai – 3,5 %, švietimui – 4,9 %. 90,8 % respondentų pagrindinį paskolų šaltinį nurodė banką arba kitą finansų įstaigą.

Įvairūs ekonomistai teigia, jog tikslinga kas mėnesį nuo gautų pajamų atidėti 10–20 % taupymui. Respondentai buvo apklausti apie jų finansinę padėtį įprastą mėnesį. 47,9 % visų apklaustųjų teigė, jog neatsideda pinigų santaupoms, tačiau ir nesinaudoja iki tol sutaupytais lėšomis ir taip pat papildomai nesiskolina. 41,7 % atsakė, kad atsiideda pinigų santaupoms, kai tuo tarpu 3,9 % gyventojų atsakė, jog tenka naudotis santaupimis, o 6,5 % yra priversti skolintis pinigų, kas didina finansinius įsipareigojimus.

Lietuvos skurdo ir socialinės atskirties lygis 2020 metais siekė 24,5 % (Eurostat, 2021). Lyginant 2020 m. su 2019 m. bendras skurdo rizikos lygis padidėjo 0,3 procentinio punkto. Tam įtakos turėjo dalies gyventojų prarastos pajamos dėl COVID-19 pandemijos.

Gyventojai pandemijos laikotarpiu sutaupytas lėšas investavo per įvairias skolinimo platformas. 2021 metus lyginant su 2020 m. „Paskolų klubo“ skolinimo platformoje gyventojai investavo 24,3 % daugiau lėšų negu 2020 m. (NEO Finance, 2021). Palyginus investavimo į akcijas apyvartas Nasdaq Vilnius akcijų biržoje, matoma tendencija, kad investavimas į akcijas 2021 m. išaugo 36,8 % lyginant su 2020 metais (Nasdaq Vilnius, 2021). Domėjimąsi investavimu paskatino ne tik paskutiniaisiais metais sparčiai išpopuliarėjusios įvairios kriptovaliutos, bet ir COVID-19 pandemija. Gyventojai skyrė lėšas investavimui, kurias iki pandemijos išleidavo laisvalaikiiui.

3.1. Gyventojų ekonominės elgsenos tyrimo rezultatai

Siekiant išsiaiškinti, kaip pasikeitė gyventojų ekonominė elgsena dėl COVID-19 pandemijos, atliktas anketinis tyrimas. Pagal Paniotto formulę buvo apskaičiuota tyrimui reikalinga imtis. Remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2022 m. pradžioje Lietuvoje gyveno 2,806 mln. nuolatinių gyventojų. Įsivertinus 5 % imties paklaidos dydį, gautas atsakymas, jog tyrimui atlikti reikalingi 400 respondentų atsakymai. Tyrimas vykdytas 2022 metų gegužės 16–22 dienomis. Anketoje respondentams pateikti demografiniai klausimai: klausimai apie respondentų šeiminių padėtį, amžių, išsilavinimą, kiti klausimai apie respondentų pirkimo elgseną, taupymo ir investavimo įpročius ir kiti priklausantys vardinųjų skalių tipai, kurie skirti išsiaiškinti kaip pasikeitė gyventojų ekonominė elgsena dėl COVID-19 pandemijos. Demografiniai duomenys turi didelę reikšmę gyventojų ekonominei elgsenai. Statistinė duomenų analizė atlikta SPSS programa (angl. *Statistical Package for Social Science*), taikant aprašomosios ir palyginamosios statistinės analizės metodus.

Tyrime dalyvavo 400 respondentų iš visos Lietuvos, kurie naudojami internetu. 63,7 % nurodė, jog gyvena mieste, 23,3 %, kad gyvena kaime ir 13 % į klausimą gyvenamoji vieta atsakė pasirinkdami atsakymą „kita“. Gauti duomenys patvirtino Lietuvos Respublikos statistikos departamento duomenis, kad Lietuvoje pagal gyventojų pasiskirstymą daugiausia gyventojų gyvena miestuose, t. y. 2022 m. pradžioje mieste gyveno apie 68 % visų nuolatinių Lietuvos gyventojų ir apie 32 % kaime.

Daugiausia respondentų atsakė, kad jų įgytas aukščiausias išsilavinimas yra aukštasis neuniversitetinis, taip atsakė 47 % respondentų, 25,5 % nurodė, jog ya įgyję aukštąjį universitetinį išsilavinimą, 22 %, jog vidurinį / vidurinį profesinį išsilavinimą ir 5,5 % visų respondentų atsakė, kad jų aukščiausias išsilavinimas yra pradinis / pagrindinis. Nors aukštąjį universitetinį išsilavinimą turinčių asmenų gyvena daugiau mieste nei kaime, statistiškai reikšmingų išsilavinimo skirtumų tarp miesto ir kaimo gyventojų nenustatyta. Pagal lytį respondentai pasiskirtė beveik tolygiai: 51 % vyrai ir 49 % moterys. Didžioji dauguma atsakiusiųjų – beveik pusė, t. y. 46,5 % savo amžių nurodė tarp 26 ir 35 metų. Su tuo sietina, kad net 60,5 % respondentų atsakė, jog nekaupia lėšų pensijų fonduose, kadangi neretai jauni, darbingi asmenys yra linkę siekti trumpalaikių tikslų ir negalvoti apie tolimą ateitį.

Respondentai pagal užimamas pareigas pasiskirtė taip: daugiau nei pusė visų atsakiusiųjų, t. y. 50,4 % yra samdomi darbuotojai, 26,2 % nurodė, jog yra savarankiškai dirbantys, 6,3 % yra studentai, 5,8 % samdomi vadovai, 5,4 % bedarbiai, 3 % yra senjorai, 1,7 % valstybės tarnautojai ir 1,1 % atsakymo nenurodė.

Lietuvos gyventojai pagal gaunamas pajamas pasiskirtė taip: 7 % visų respondentų nurodė, kad jų gaunamos pajamos yra iki 300 Eur. per mėn., iki 600 Eur. gauna 16 % respondentų, iki 900 Eur. – 23,3 %, iki 1200 Eur. pajamas gauna didžioji dauguma respondentų, t. y. 27,7 %, o didžiausias pajamas virš 1200 Eur. per mėn. ir didesnes, gauna 26 % atsakiusiųjų.

Į klausimą kaip vertinate savo finansinę padėtį COVID-19 pandemijos metu respondentų atsakymai pasiskirtė taip: 45,8 % atsakė, jog vertina gerai, 33,8 % – vidutiniškai, 11,3 % – labai gerai, 9 % – blogai ir 0,2 % pasirinko

atsakymą „kita“. Tokių respondentų pasiskirtumą galėjo lemti tai, jog šiek tiek daugiau nei pusė visų respondentų – 50,5 % nurodė, jog finansinius išpareigojimus (būsto paskola, išperkamoji nuoma, vartojimo paskolos ir kt.) pandemijos metu vykdė laiku. Tuo tarpu 37,8 % respondentų iš viso neturėjo finansinių išpareigojimų, o 8,3 % atsakė, jog dėl pandemijos metu patirtų finansinių sunkumų vėlavo atlikti mokėjimus.

Atsakant į klausimą kaip pasikeitė respondentų elgsena pandemijos metu, 28,4 % nurodė, jog mažiau išleido vartojimui, 23,9 % – atsakė nebūtinų išlaidų, 11,7 % pasirinko atsakymą, jog pradėjo daugiau domėtis savo finansais. 11,6 % pasirinko atsakymą, jog didesnę pajamų dalį nei įprastai skyrė taupymui. 24 % respondentų atsakė, kad pandemijos metu jiems pavyko sutaupyti tiek pat kaip ir iki pandemijos, 23,5 % sutaupė iki 10 % daugiau lyginant su ikipandeminiu laikotarpiu, o tuo tarpu 24 % respondentų nurodė, jog iš vis netaupė.

Atsakant į klausimą apie investavimą, daugiau nei pusė respondentų, t. y. 66,5 % atsakė, jog pandemijos metu neinvestavo, 16 % jog investavo iki 10 % daugiau lyginant su ikipandeminiu laikotarpiu. 9,5 % atsakiusiųjų nurodė, kad pradėjo investuoti. Populiariausios investavimo priemonės vertybiniai popieriai (akcijos, obligacijos), kurias pasirinko 11,2 % respondentų, 10,1 % pasirinko sutelktinį finansavimą (skolinimo platformas), 8 % kriptovaliutas.

Tik 4,9 % visų respondentų atsakė, jog pandemijos metu daugiau išleido vartojimui nei iki pandemijos. Tam įtakos turėjo darbas iš namų ir su tuo susijusių išlaidų, tokių kaip elektros sąnaudos, padidėjimas ir kt. 15,8 % atsakiusiųjų nurodė, jog nuotolinis darbas iš namų buvo viena svarbiausių aplinkybių, susijusių su elgsenos pokyčiais. 15,7 % nurodė, jog elgsena pasikeitė dėl to, jog buvo apribota fizinė prekybos vietų veikla., 15,7 % nurodė, jog buvo apribotas judėjimas tarp savivaldybių. 11 % visų respondentų nurodė, kad sumažėjo jų gaunamų pajamų dydis, o tuo tarpu 10,4 % atsakė, kad padidėjo pajamų dydis. Pandemijos metu 31,5 % respondentų pirko prekes daug rečiau ir didesniais kiekiais, 28,2 % nurodė, kad pirko tik būtiniausias maisto ir buitines prekes, 21,6 % pradėjo apsipirkinėti internetinėse parduotuvėse, atsakingiau planuodami pirkinį krepšelį.

Galima daryti prielaidą, kad dėl pandemijos esanti nestabili situacija paskatino gyventojus atsisakyti nebūtinų išlaidų ir didesnę pajamų dalį skirti taupymui, siekiant užsitikrinti finansinį saugumą. Gyventojai, kurių pajamos pandemijos metu išliko stabilios, pradėjo investuoti laisvas lėšas, siekiant padidinti jų vertę ir užsitikrinti finansinį saugumą.

Išvados

Tiek racionalaus, tiek bihevioristinio požiūrio darbuose buvo pabrėžti demografiniai veiksniai formuojant ekonominio elgesio modelį ir jį įgyvendinant. Ekonominė elgsena suprantama kaip psichologijos ir ekonomikos junginys, kuris analizuoja rinkos pokyčius, kurioje atsiskleidžia žmoniškųjų galimybių ribotumas ir sudėtingumas. Ekonominė elgsena glaudžiai sąveikauja su sociologijos mokslu. Vidiniai veiksniai, sietini su gyventojų ekonomine elgsena: pajamos, išlaidos, taupymas ir investavimas. Finansinių išteklių paskirstymą visuomet lemia uždirbamų pajamų kiekis iš kurio eliminavus išlaidas, likusią dalį galima skiti taupymui ir investavimui. Asmeninių finansų valdymą galima apibūdinti kaip finansinių išteklių valdymo procesą, kurį būtina kontroliuoti, siekiant užtikrinti stabilią finansinę padėtį. Išoriniai veiksniai apima klimato kaitos, ekologines problemas, pandemijas, demografinius pokyčius ir kt. Vienas reikšmingiausių pastarųjų dviejų metų išorinių veiksnių, nepriklausančių nuo gyventojų valios yra COVID-19 pandemija, kuri atskleidė ir padidino skirtumus tarp mažas ir vidutines pajamas gaunančių gyventojų. Europos centrinio banko aparatas atlieka labai svarbų vaidmenį finansinių priemonių paskirstyme. Centrinis aparatas skyrė didžiules pinigų sumas, siekiant užtikrinti ES gerovės lygį, kadangi kritęs gerovės lygis galėtų sukelti nepageidautinas ir nesuvaldytinas socialines ir ekonomines pasekmes.

Siekiant išanalizuoti gyventojų ekonominę elgseną tikslinga atlikti kiekybinį tyrimo metodą – gyventojų apklausą, kurios duomenys parodytų kaip gyventojai paskirsto savo finansus: kiek lėšų išleidžia pirmo būtinumo prekėms ir paslaugoms įsigyti, kokią pajamų dalį sudaro kitos išlaidos, ar taupo ateičiai, ar investuoja lėšas, siekiant investicijų grąžos ateityje. Tikslinga palyginti gyventojų ekonominę elgseną iki pandemijos ir pandemijos metu, siekiant įvertinti pokyčius, atsiradusius dėl COVID-19 pandemijos.

Pasaulinė pandemija pakeitė susiformavusią gyventojų pirkimo elgseną ir privertė subjektus keisti įpročius. Gyventojai atsisakė spontaniškų pirkinų, planavo pirkinį krepšelį, investavo ir taupė ateičiai, siekiant padidinti atsparumą neigiamiems aplinkos veiksniams. Analizuojant atlikto anketinio tyrimo rezultatus paaiškėjo, kad respondentai, kurie jaučiasi finansiškai saugūs, turi ne tik santaupų, bet ir kito finansinio turto. 10,4 % visų respondentų, kurie atsakė, jog jų pajamos COVID-19 metu padidėjo, turėjo palankias sąlygas sutaupyti didesnes sumas bei investuoti, siekiant investicijų grąžos. Lyginant pandeminį laikotarpį su ikipandeminiu, matoma tendencija, kad 16 % visų respondentų pavyko sutaupyti iki 10 % daugiau, 7,5 % sutaupė daugiau nei 10 % pandeminiu laikotarpiu, lyginant su ikipandeminiu laikotarpiu. Pandemijos metu prarado darbą ir neteko

pajamų 3 % atsakiusiųjų, o gavo mažesnes pajamas negu ikipandeminiu laikotarpiu – 9 % respondentų. Finansinių įsipareigojimų negebėjo laiku vykdyti 8,3 % respondentų.

Literatūra

- Babbie, E. (2007). *The practice of social research*. Thomson Wadsworth.
- Baker, K. H. (2010). *Behavioural finance: Investors, corporations, and markets*. John Wiley & Sons.
<https://doi.org/10.1002/9781118258415>
- Beinoravičius, D. (2018). *Globalizacija ir teisė*. LOGOS. <https://doi.org/10.24101/logos.2018.03>
- Bekešienė, S. (2015). *Duomenų analizės SPSS pagrindai*. LKA.
- Blažienė, I. (2020). Namų ūkių taupymo pensijai elgsena: pasaulinių tyrimų ir teorinių perspektyvų apžvalga. *Tiltai*, 1, 85–110.
<https://doi.org/10.15181/tbb.v84i1.2139>
- ES Taryba ir Europos Vadovų taryba. (2021). *COVID-19: ES atsakas į neigiamus ekonominius padarinius*.
<https://www.consilium.europa.eu/lt/policies/coronavirus/covid-19-economy/>
- Europos Parlamentas ir Europos Sąjungos taryba. (2021). *Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2021/241 2021 m. vasario 12 d., kuriuo nustatoma ekonomikos gaivinimo ir atsparumo didinimo priemonė*.
<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32021R0241&qid=1632036392931&from=LT>
- Eurostat. (2021). *At risk of poverty or social exclusion in the EU, 2020* [Skurdo ar socialinės atskirties grėsmė ES, 2020 m.].
<https://ec.europa.eu/eurostat/web/income-and-living-conditions/visualisations>
- Fama, E. (1970). Efficient capital markets: A review of theory and empirical work. *The Journal of Finance*, 25(2), 383–417.
<https://doi.org/10.2307/2325486>
- Friedman, M. (1966). The methodology of positive economics. In *Essays in positive economics* (pp. 3–16, 30–43). University of Chicago.
- Greer, S., King, E., Massard da Fonseca, E., & Peralta-Santos, A. (2020). *Coronavirus politics. The comparative politics and policy of COVID-19*. University of Michigan Press. <https://doi.org/10.3998/mpub.11927713>
- Investicijos ir finansai. (2022). *Investavimas*. <https://investicijosirfinansai.lt/investavimas>
- Jurevičienė, D. (2015). *Asmeninių finansų dimensija*. Mykolo Romerio universitetas.
- Jurevičienė, D. ir Gausienė, E. (2010). Finansinės gyventojų elgsenos ypatumai. *Business: Theory and Practice*, 11(3), 222–237.
<https://doi.org/10.3846/btp.2010.25>
- Kahneman, D. (2015). *Mąstymas, greitas ir lėtas*. Eugrimas.
- Kahneman, D., & Tversky, A. (1979). Prospect theory: An analysis of decision making under risk. *Econometrica*, 47(2), 263–292.
<https://doi.org/10.2307/1914185>
- Keister, L. A., Benton, R., & Moody, J. (2016). Lifestyles through Expenditures: A case-based approach to saving. *Sociological Science*, 3, 650–684. <https://doi.org/10.15195/v3.a28>
- Lietuvos bankas. (n. d.-a). *Bendrasis vidaus produktas*. <https://www.lb.lt/lt/bvp>
- Lietuvos bankas. (n. d.-b). *Pensijų fondai*. <https://www.lb.lt/lt/pensiju-fondai-1>
- Lietuvos bankas. (2020). *Namų ūkių apklausos apžvalga*.
- Lietuvos statistikos departamentas. (2021a). *Lietuvos gyventojų pajamos ir gyvenimo sąlygos*.
<https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-gyventoju-pajamos-ir-gyvenimo-salygos-2021/namu-ukiai/pagrindiniai-pajamu-saltiniai>
- Lietuvos statistikos departamentas. (2021b). *BVP rodikliai*. <https://osp.stat.gov.lt/video-bvp-rodikliai-2021-iq>
- Lietuvos statistikos departamentas. (2022a). *Lietuvos gyventojai* (2021 m. leidimas).
<https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=5b7fa09d-7ace-4909-89d9-b8a8897da5ba#/>
- Lietuvos statistikos departamentas. (2022b). *Lietuvos statistikos departamento duomenų bazė*.
<https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize#/>
- Lietuvos Respublikos Vyriausybė. (2020). *Ekonomikos skatinimo ir koronaviruso (COVID-19) plitimo sukeltų pasekmių mažinimo priemonių planas*. https://finmin.lrv.lt/uploads/finmin/documents/files/VPA20201209_Covid_planas.pdf
- Martini, M., Gazzaniga, V., Bragazzi, N. L., & Barberis, I. (2019). The Spanish influenza pandemic: A lesson from history 100 years after 1918. *Journal of Preventive Medicine and Hygiene*, 60(1), E64–E68. <https://doi.org/10.15167/2421-4248/jpmh2019.60.1.1205>
- Maslow, A. (1943). A theory of human motivation. *Psychological Reviews*, 50, 370–396. <https://doi.org/10.1037/h0054346>
- Matraeva, L., Vasiutina, E., Belyak, A., Solodukha, P., Bondarchuk, N., & Efimova, M. (2019). Economic model of generation Z behavior. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 8(3), 123. <https://doi.org/10.36941/ajis-2019-0011>
- Melnikas, B., Banelienė, R., Chlivičkas, E., Jakubavičius, A., Lobanova, L. ir Žemaitis, E. (2018). *Intelektinis potencialas: globalizacija ir žiniomis grindžiamos visuomenės kūrimas*. Technika. <https://doi.org/10.20334/2018-032-M>
- Melnikas, B., Tumulavičius, V., Šakočius, A., Bileišis, M., Ungurytė-Ragauskienė, S., Giedraitytė, V., Prakapienė, D., Guščinskienė, J., Čiburienė, J., Dubauskas, G. ir Dudzevičiūtė, G. (2020a). *Saugumo iššūkiai: vadybos tobulinimas*. Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija.
- Melnikas, B., Okunevičiūtė-Neverauskienė, L., Andriušaitienė, D., Jurevičienė, D., Skvarciany, V., Gudelytė-Žilinskienė, L. ir Kvedarienė, A. (2020b). *Ekonomikos augimas: globalizacija, socialiniai iššūkiai, dinamiškoji vadyba*. Technika.
<https://doi.org/10.20334/2020-046-M>

- Mullainathan, S., & Thaler, R. (2000). *Behavioral economics* (Working Paper No. 00–27). Department of Economics, MIT.
<https://doi.org/10.3386/w7948>
- Nasdaq Vilnius. (2021). *Vertybiniai popieriai*. <https://nasdaqbaltic.com/statistics/lt/news>
- NEO Finance, AB. (2021). *Paskolų klubas*. <https://www.paskoluklubas.lt/statistika>
- O'Donoghue, T., & Rabin, M. (1999). Doing it now or later. *The American Economic Review*, 89(1), 103–124.
<https://doi.org/10.1257/aer.89.1.103>
- Ozmete, E., & Hira, T. (2011). Conceptual analysis of behavioral theories/models: Application to financial behavior. *European Journal of Social Sciences*, 18(3), 386–404.
- Rutkauskas, A. V. ir Martinkutė, R. (2007). *Investicijų portfelio anatomija ir valdymas*. Technika. <https://doi.org/10.3846/1371-M>
- Rutkauskas, A. V. (2017). *Išvalgus investavimas ugdant universalųjį plėtros tvarumą*. Technika. <https://doi.org/10.20334/2017-010-M>
- Samson, A. (Ed.). (2018). *The Behavioral Economics Guide 2018*.
<https://www.behavioraleconomics.com/be-guide/the-behavioral-economics-guide-2018/>
- Saunders-Hastings, P. R., & Krewski, D. (2016). Reviewing the history of pandemic influenza: Understanding patterns of emergence and transmission. *Pathogens*, 5(4), 66. <https://doi.org/10.3390/pathogens5040066>
- Simon, H. (1957). *A behavioral model of rational choice, in models of man, social and rational: Mathematical essays on rational human behavior in a social setting*. Wiley.
- Smith, V. L. (1998). The two faces of Adam Smith. *Southern Economic Journal*, 65(1), 1–19.
<https://doi.org/10.1002/j.2325-8012.1998.tb00125.x>
- Tatem, A. J., Hay, S. I., & Rogers, D. J. (2006). *Global traffic and disease vector dispersal*. <https://doi.org/10.1073/pnas.0508391103>
- Thaler, R. H., & Benartzi, S. (2004). Save more tomorrow: Using behavioral economics to increase employee saving. *Journal of Political Economy*, 112(S1), S164–S187. <https://doi.org/10.1086/380085>
- The World Bank. (2020). *The World Bank Group's response to the COVID-19 (coronavirus) pandemic*.
<https://www.worldbank.org/en/who-we-are/news/coronavirus-covid19>
- Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimo metodologija*. Lietuvos teisės universiteto leidybos centras.
- Valackienė, A. (2007). *Sociologinis tyrimas*. Technologija.
- Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. (2021). *Vidutinės darbo pajamos*.
<https://www.sodra.lt/pajamu-apzvalga>
- World Health Organisation. (n.d.-a). *What is COVID-19?* https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/coronavirus-disease-answers?adgroupsurvey=%7Badgroupsurvey%7D&gclid=EA1aIQobChMii4WI3ump8wIVxwZ7Ch3KzwNbEAAAYASAAEgJpfFD_BwE&query=What+is+COVID19%3F&referrerPageUrl=https%3A%2F%2Fwww.who.int%2Femergencies%2Fdiseases%2Fnovel-coronavirus-2019%2Fcoronavirus-disease-answers
- World Health Organisation. (n.d.-b). *Coronavirus disease (COVID-19) outbreak: Rights, roles and responsibilities of health workers, including key considerations for occupational safety and health*.
https://www.who.int/docs/default-source/coronaviruse/who-rights-roles-respon-hw-covid-19.pdf?sfvrsn=bcabd401_0
- Xiao, J. J., Newman, B. M., Prochaska, J. M., Leon, B., Bassett, R., & Johnson, J. L. (2004). Applying the transtheoretical model of change to debt reducing behavior. *Financial Counseling and Planning*, 15(2), 89–100.
<http://afcp.org/journal-articles.php?volume=102&article=16>
- Zhao, R. (2020). Technology and economic behavior: A theoretical framework. *Human Behavior and Emerging Technologies*, 2(4), 336–342. <https://doi.org/10.1002/hbe.2.211>

THE CHANGES OF THE ECONOMIC BEHAVIOR OF LITHUANIA RESIDENTS UNDER COVID-19 CONDITIONS

Aurelija MALINAUSKAITĖ, Laima OKUNEVIČIŪTĖ NEVERAUSKIENĖ

Abstract. The COVID-19 pandemic has affected not only the economies of the countries but also the population. The COVID-19 pandemic is a pandemic of the new respiratory disease COVID-19, which is caused by the SARS-CoV-2 coronavirus. The coronavirus was first recorded in China at the end of 2019, which later spread all over the world. The pandemic in Lithuania has reduced the demand for non-essential goods and services. It is very important to know how to optimally manage your finances in order to improve the standard of living to choose responsibly where to invest in a volatile economic situation. The purpose of the study is to assess changes in the economic behavior of Lithuania residents under the conditions of the COVID-19 pandemic. The article defines the concept of economic behavior, distinguishes internal and external factors related to the economic behavior of the population. The paper discusses the impact of the COVID-19 pandemic on the economic behavior of the population and evaluates the changes in behavior related to the pandemic. In order to find out how the economic behavior of residents has changed due to the COVID-19 pandemic, an instrument was prepared and a population survey was conducted. The survey found out about the population's financial habits before and during the pandemic – what part of the income is spent on basic necessities, what part is spent on saving and investing. A population survey found that people are more likely to pursue short-term goals when managing their finances and are less likely to choose to invest in pension funds, despite choosing different investment options. The research methods used in the article are the analysis of scientific literature, the method of analysis of the questionnaire survey, comparative analysis, analysis of statistical data.

Keywords: population economic behavior, savings, investment, internal factors, external factors, COVID-19 pandemic.